

AZ 1776. ÉS AZ 1777. ÉVI VAS VÁRMEGYEI CIGÁNYÖSSZEÍRÁSOK

A NÉPESSÉGI, NEMBELI ÉS ÉLETKORI ADATOK,
VALAMINT A NÉVANYAG STATISZTIKAI VIZSGÁLATA
2. RÉSZ

■ Rudolf Kropf

A ROMÁK TELEPÜLÉSENKÉNT
MEGOSZLÁSA VAS VÁRMEGYÉBEN
1776-BAN ÉS 1777-BEN

Mindkét összeírás a romák adatait a járásokon belül településenként, majd pedig családonként tartalmazza. 1776-ban a Kőszegi járásban 75, a kemenesaljai 45, a németújvári 99 és a tótsági 44, összesen tehát Vas vármegye 263 helységében éltek romák. A következő évben készült adatfelvétel – amelyből hiányoznak a Tótsági járás adatai – során 215 településen regisztráltak romákat, amelyből 63 a kőszegi, 51 a kemenesaljai, 101 pedig a Németújvári járáshoz tartozott. A családok letelepedése az egész vármegyére kiterjedő, nagy szóródással következett be. Mindkét adatfelvétel idején a települések többségében egy-három romacsalád lakott. 1776-ban e helységek száma 254 (96,6%) volt. (6. táblázat)¹

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. (továbbiakban: MNL OL) Helytartótanács Levéltár. Departamentum Zingarorum. Acta secundum referentes. (továbbiakban: DZ Asr.) Balogh. 8. cs. fasc. 2. pos. 19. 117-175. fol. Conscriptio Zingarorum in Comitatu Castriferrei existentium, pro utroque Semestri Anni 1776 deserviens. (továbbiakban: Cö. 1776.); MNL OL DZ Asr. 1777. [tévedésből: 1778.] Ba-

1776-ban Vas vármegye 200 településén csupán egy-egy romacsaládot írtak össze, és ez az összes romáklakta helység 76,0%-át tette ki. E tekintetben a legmagasabb arány (93,2%) a Tótsági járásban mutatható ki, ami azt jelenti, hogy e járásban csaknem minden romacsalád egyedül lakott az adott településen. Olyan települések, ahol háromnál több család élt, csak a kőszegi és a Kemenesaljai járásban, illetőleg a németújvári keleti részében voltak. A vármegye nyugati és dél-nyugati területein a települések túlnyomó részében egy-három romacsaládot találtak az összeírók. (7. táblázat)²

A férfiak, a nők és az özvegyasszonyok

Egy romacsalád családfőjének rendszerint a férfi, a férj vagy a családapa stb. számított. 1776-ban a 376 családfőből 373 férfi volt, míg 1777-ben a 340-ból 339. Mindkét összeírás a családfők vezeté- és keresztnévét is tartalmazza, ám további, a háztartásban élő férfiakét, testvéreikét, nagybácsikét nem, le-

logh. 12. cs. fasc. 1. pos. 20. 52-108. fol. (továbbiakban: Cö. 1777.)

² Uo.

A családok száma	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1776	1777*
1	51	47	30	31	78	77	41	200	155
2	17	9	7	8	15	14	2	41	31
3	5	6	5	6	2	7	1	13	19
4	1	-	2	4	1	1	-	4	5
5	-	-	1	2	1	-	-	2	2
6	-	-	-	-	1	-	-	1	-
7	-	-	-	-	1	1	-	1	1
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	1	-	-	-	-	-	-	1	-
10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	-	1	-	-	-	-	-	-	1
12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Összesen	75	63	45	51	99	101	44	263	215

*A Tótsági járás nélkül

6. táblázat

A Vas vármegyei települések a bennük lakó romacsaládok száma szerint járásonként, 1776-1777.

számítva, ha valaki özvegyasszony stb. gyámja volt. A nagycsaládok jelentőségét és szerepét az összeírásokból csupán egy régióban összegyűjtött családnevek alapján lehet vizsgálni.

Mindkét összeírásban – a Tótsági járás kivételével – a férfiak mellett a gyermekes vagy gyermektelen özvegyasszonyokat, az egyedülálló nőket, illetőleg a „relicta”-kat, azaz a hátrahagyottakat és ritkán a feleségeket („uxor”) egy férfival együtt neveztek meg.

Nőt önálló családfőként csupán három – 1776-ban két, 1777-ben egy – alkalommal említenek az összeírások. Mindhárom nő gyermekkel, de férfiúi védelem nélkül élt.

Az özvegyek adatait a két összeírás során különböző módon rögzítették:

- Egy férfi – aki vélhetően a gyám volt – nevéhez, miközben az özvegy nő neve nem olvasható, a „vidua”, azaz özvegyasszony szót írták. Ez 1776-ban hét, 1777-ben pedig hat esetben fordult elő.
- Mindkét összeírásban az özvegy nők neve mellett mindig egy férfié is szerepel, de más családnévvel és a „vi-

dua”, azaz özvegy szó hozzáfűzésével. Az özvegyasszonyok gyámjai valószínűleg valamelyik közeli rokon személyek lehetettek. A legtöbb megözvegyült asszony Körmenten keresett menedéket. E hat özvegyasszony családjai a körmendi romacsaládok 46,1%-át tették ki 1776-ban, míg ugyanezen szám 1777-ben hét (53,8%) volt. Az 1776. évi cigányösszeírás összesen kilenc özvegyasszonyt említ névszerint, akik közül kettő Körmenten lakott. 1 évvel később a Németújvári járásban már 11 özvegyet regisztráltak, akik közül hét (63,6%) élt Körmenten.

Egy másik, az összeírások névvel említett csoportját képezték „relicta”-k, a hátrahagyottak, akiknél a „relicta” szó – csakúgy mint az özvegyek esetében – a családnévük után olvasható. Miután a hátrahagyottakat közvetlenül az özvegyek után sorolták fel, lehet, hogy ők az árvák voltak. A „relicta” szót mindig a férfi vezetéknevéhez illesztették, anélkül, hogy a nőt megnevezték volna. 1776-ban öt, 1777-ben három ilyen

A családok száma	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1776	1777*
1	68,0	74,6	66,7	60,8	78,8	76,2	93,2	76,1	72,1
2	22,7	14,3	15,6	15,7	15,2	13,9	4,5	15,7	14,4
3	6,7	9,5	11,1	11,8	2,0	6,9	2,3	4,9	8,8
4	1,3	-	4,4	7,8	1,0	1,0	-	1,5	2,3
5	-	-	2,2	3,9	1,0	-	-	0,8	0,9
6	-	-	-	-	1,0	-	-	0,4	-
7	-	-	-	-	1,0	1,0	-	0,3	0,5
8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	1,3	-	-	-	-	-	-	0,3	-
10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11	-	1,6	-	-	-	-	-	-	0,5
12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13	-	-	-	-	-	1,0	-	-	0,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*A Tótsági járás nélkül

7. táblázat

A Vas vármegyei települések %-os aránya a bennük lakó romacsaládok száma szerint járásonként, 1776-1777.

adatfelvétel történt, valamennyi a Kemenesaljai járásban. Itt 1776-ban mind a 72, 1777-ben pedig mind a 88 család élén férfi állt. 1776-ban egy férfit és egy nőt – mégpedig eltérő családnévvel – közösen említettek a Kőszegi és a Németújvári járásban, és „relicta”-nak nevezték őket.

Az 1777. évi összeírásba az özvegyek és a „relicta”-k mellett négy párt is felvettek. Hármuk estében – egy-egy Pinkamindszenten, Vasalján és Szent Katalinban (ma: St. Kathrein im Burgenland, Ausztria) – a férfi vezetékneve mellé az „uxor”, azaz feleség szót, a negyedik, Náraiban regisztrált párnál pedig „uxor vero”, vagyis a „valóban feleség” szavakat illesztették. Miután mindegyik esetben a férfi és a nő vezetékneve eltért egymástól, vélhetőleg össze nem házasodott párokról lehet szó.

Az 1777. évi adatfelvétel során a Németújvári járásban, Körmenden regisztráltak egy özvegyembert is, ugyanakkor az összeírásban egyetlen további özvegy férfi sem található.

Az özvegyasszonyokat, vagyis a „relicta”-kat és „uxor”-nak nevezett párokat csaknem mindig egy férfi „képviselő”. Arról lenne szó, hogy a család feje egy közeli rokon vagy éppen egy fivér volt? Az összeírások e kérdésre nem adnak választ, miután nem neveznek meg sem további férfi rokonokat, sem feleségeket vagy női hozzátartozókat.

A romák gyermekei

VI. Károly, Mária Terézia és II. József előírták, hogy a romacsaládoktól gyermekeiket 4, illetőleg 5 éves koruktól el kell venni és nevelésre más uradalmak keresztény családjaihoz át kell adni. Vas vármegyében a fiúk és leányokról szóló, 1776-ban és 1777-ben készült adatfelvételek három csoportba sorolhatók:

1.) Azok a kerületek, amelyekben a vármegyei tisztviselők a roma gyermekeket több-kevesebb pontossággal regisztrálták, a gyermekelvételek nyoma nélkül. Példaként 1776-ból a Kőszegi járás 1. kerülete és a Kemenesaljai járás 1. kerülete, 1777-ből

A gyermek száma	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1776	1777*
0	14	12	14	15	19	15	5	52	42
1	31	26	24	30	25	34	13	93	90
2	27	25	20	22	34	47	11	92	94
3	24	18	8	10	28	32	4	64	60
4	10	4	3	7	22	16	11	46	27
5	3	4	2	3	5	9	2	12	16
6	2	3	1	-	4	3	2	9	6
7	1	-	-	1	3	1	-	4	2
8	-	-	-	-	1	-	-	1	-
9	-	-	-	-	1	2	-	1	2
10	-	-	-	-	1	-	-	1	-
Összesen	112	92	72	88	143	159	48	375	339

*A Tótsági járás nélkül

8. táblázat

A Vas vármegyében élő romacsaládok száma a gyermekszám nagysága szerint járásonként, 1776-1777.

a Németújvári járás 1. kerülete említhető.

2.) Azok a kerületek, amelyekben csak kezdetlegesen, többnyire az idősebb fiúkat és leányokat, illetőleg gyermekeket vették nyilvántartásba. Bár a 4. vagy 5. életévtől történt gyermekelvételek a család korszerkezetében valószínűleg nem mutatható ki, és további források tanulmányozását igényli. Erre példa 1776-ból a Tótsági járás 2. kerülete.

3.) Egyes kerületekben nem írták össze sem a fiúkat, sem a leányokat. E családok gyermekeinek korszerkezete a gyermekelvételek évével zárul, ami a rendelkezésre álló adatokkal nem igazolható. Ilyen volt például 1776-ban a Kőszegi járás 3. kerülete.

A Vas vármegyében bekövetkezett, minden romagyermeket érintő, általános gyermekelvételek az 1776-ban és az 1777-ben készült összeírások alapján helytállóan aligha igazolható. Az elvétel valószínűleg csak egyes területeken történt meg, illetőleg a romáknak sikerült gyermekeiket még időben biztonságba helyezniük.

Az összeírt romacsaládokat fiaikkal és leányaikkal együtt vették fel a jegyzékekbe, akik messze a legnagyobb csoportot képezték, és ezáltal fontos szerepet tölthettek be.³ A családok gyermekszám alapján történő vizsgálata nyomán két eltérő régiót különböztethetünk meg: egyrészt a nagyobb roma településeket magukban foglaló járásokat, mint például a németújvári és a kőszegi, másrészt azokat a járásokat, ahol a helységek túlnyomó részében csak egy-két család élt. Utóbbiakban lakott a gyermektelen és az egygyermekes családok nagy többsége. 1776-ban a Kemenesaljai járásában a roma családok csaknem 20%-a gyermektelen volt, közel harmadában pedig csupán egy gyermeket találtak az összeírók. Az egy- és kétgyermekes roma családok elsősor-

³ A cigánygyermek neveléséről lásd: *Augustini ab Hortis Sámuel: A magyarországi cigányok mai állapotáról, különös szokásairól és életmódjáról, valamint egyéb tulajdonságairól és körülményeiről (1775-1776). Von dem heutigen Zustanden, sonderbaren Sitten und Lebensart, wie auch von denen übrigen Liegenschaften und Umständen der Zigeuner in Ungarn.* Szerk. és bev. Deáky Zita, Nagy Pál. Bp.-Gödöllő, 2009. (továbbiakban: Augustini, 2009.) 108-116. p.

	Gyermekek	Fiúk	Leányok
1648 „népszámlálás“	2,61	1,44	1,17
1765 a szalónaki uradalom úrbéri összeírása		1,31	
1776 cigányösszeírás*			
Kőszegi járás			
1. kerület	2,55	1,55	1,00
Kemenesaljai járás			
1. kerület	1,97	0,97	1,00
Németújvári járás			
1. kerület	3,17	-	-
Tótsági járás			
2. és 4. kerület	2,79	0,60	1,34
Vas vármegye	2,62	1,04	1,11
1777 cigányösszeírás**			
Kőszegi járás			
1. kerület	2,79	1,61	1,18
Kemenesaljai járás			
2. kerület	1,77	1,01	0,76
Németújvári járás			
1. kerület	2,87	1,48	1,37
Vas vármegye	2,48	1,37	1,10

* A fiúk és a leányok a Németújvári járás nélkül

** A Tótsági járás nélkül

9. táblázat

A Vas vármegyében élő roma gyermekek, fiúk és leányok átlagos száma családonként és járásonként, 1648–1777.

ban a mai Dél-Burgenland területén, a Tótsági járásban éltek. (8. táblázat)⁴

Ellentétes képet mutatott a Németújvári járás keleti része, ahol még 10 gyermeket nevelő család is akadt. A Kőszegi és a Németújvári járásban a családok nagyjából egyötödében három gyermeket regisztráltak.

Összességében elmondható, 1776-ban és 1777-ben Vas vármegyében az összeírt roma családok kb. 12–14%-a gyermektelen volt. Annak megállapításához, hogy e magas arány abból adódik-e, hogy az egyedülálló és nem házas férfi rokonokat (fivérek) is önálló családként vették fel jegyzékekbe, további beható vizsgálatok szükségesek. Mindenesetre e személyek az összeírásba nem kerültek bele, miközben az özvegy férfiakat persze ilyeneknek jelölték. A romacsaládok közel felében egy-két gyermek élt a szülőkkel kö-

zös háztartásban. Ennek megfelelően, Vas vármegyében két elérő települési zóna jött létre. A németajkú nyugati és a szlovénnyelvű déli részben az olyan települések voltak többségben, ahol egy-két romacsalád lakott miközben a vármegye középső és keleti, magyarlakta részén, Körmen és Vép körül, nagyobb roma népességkoncentráció mutatható ki. Egyrészt találtunk olyan településeket, ahol a roma családok száma kilenc és 13 közé esett, másrészt olyan családot, amelyben a gyermekszám elérte a 10-et. Annak kimutatása, hogy ez mennyire és egyáltalán összefüggött-e a nyelvi – magyar, német vagy szlovén – eltérésekkel, további elemzéseket igényel.

Ha az egy romacsaládra jutó gyermekek, fiúk és leányok számát vizsgáljuk, a gyermekeknél a Németújvári járásban 1776-ban (3,17), a fiúknál a kőszegiben 1777-ben (1,61), a leányoknál

A családban élő gyermekek száma	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777		1776	1777*
1	31	26	24	30	25	34	13	93	90
2	54	50	40	44	68	94	22	184	188
3	72	54	24	30	84	96	12	192	180
4	40	16	12	28	88	64	44	184	108
5	15	20	10	15	25	45	10	60	80
6	12	18	6	-	24	18	12	54	36
7	7	-	-	7	21	7	-	28	14
8	-	-	-	-	8	-	-	8	-
9	-	-	-	-	9	18	-	9	18
10	-	-	-	-	10	-	-	10	-
Összesen	231	184	116	154	362	376	113	822	714

* A Tótsági járás nélkül

A Vas vármegyében élő roma gyermekek száma a családok gyermekszáma szerint járásonként, 1776–1777.

10. táblázat

szintű a Németújvári járásban 1776-ban (1,37) regisztrált adatok vezetnek az abszolút rangsor. Az 1776. és az 1777. évi összeírásokat összehasonlítjuk a több, mint 120 évvel korábban, 1648-ban felvett Batthyány Ádám-féle „népszámlálás” számaival, meglepő eredményeket kapunk. Amennyiben ugyanis eltekintünk az adatfelvétel miatti valószínű pontatlanságoktól, azt tapasztaljuk, hogy nincs különbség az 1648-ban, valamint az 1776-ban és 1777-ben rögzített számok között. A szalónaki uradalomban az 1765-ben készült úrbéri összeírásban az egy családra jutó fiúk száma (1,31) is csaknem elérte az 1648-ban regisztrált értéket (1,44). (9. táblázat)⁵

⁵ Burgenländisches Landesarchiv (továbbiakban: BLA). Das gräfliche Batthyánsche Familien- und Herrschaftsarchiv Schläining (továbbiakban: BFHSch) B II F/1-6. Úrbéri összeírások (továbbiakban: Üö.); MNL OL Cö. 1776., 1777.; Zimányi Vera – J. Ujváry Zsuzsanna: Die Volkszählung auf den Gütern von Adam I. Batthyány aus dem Jahr 1648. In: Die Familie Batthyány. Ein österreichisch-ungarisches Magnatengeschlecht vom Ende des Mittelalters bis zur Gegenwart. Bd. 2. Hrsg. Rudolf Kropf. Red. Martin Krenn. Eisenstadt, 2014. (továbbiakban: Zimányi – J. Ujváry, 2014.) 125–148. p. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland; 146.)

Az 1776. évi Vas vármegyei cigányösszeírásba 822 gyermeket vettek fel, akik meglehetősen egyetlenül oszlottak el az egyes járások között. 362 gyermekkel – ami az összes gyermek 44,0%-át tette ki – a Németújvári járás messze megelőzte a kőszegit, ahol 231 gyermek (28,1%) élt, miközben a kemenesaljai 116 gyermekkel (14,1%) és a tótsági 113 gyermekkel (13,7%) jelentős lemaradással követte az élen állókat. Ezek közül 376 (52,7%) a németújvári, 184 (25,8%) a kőszegi és 154 (21,6%) a Kemenesaljai járásban lakott. (10. táblázat)⁶

A gyermekek eloszlását vizsgálva megállapítható, hogy a roma családok kétharmadára 2–4 gyermek jutott. E koncentráció következtében 1776-ban az egész vármegyében 184 gyermek kétgyermekes, 192 háromgyermekes, 84 pedig négygyermekes családban élt. Az öt- és többgyermekes háztartásokat tekintve elmondható, hogy az azokban

⁶ MNL OL Cö. 1776., 1777.

⁴ MNL OL Cö. 1776., 1777.

A családban élő gyermek száma	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás		Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777*
1	13,4	14,1	20,7	19,5	6,9	9,0	11,5	11,3	12,6	
2	23,4	27,2	34,5	28,6	18,8	25,0	19,5	22,4	26,3	
3	31,2	29,3	20,7	19,5	23,2	25,5	10,7	23,3	25,2	
4	17,3	8,7	10,3	18,2	24,3	17,0	38,9	22,4	15,2	
5	6,5	10,9	8,6	9,7	6,9	12,0	8,8	7,3	11,2	
6	5,2	9,8	5,2	-	6,6	4,8	10,6	6,5	5,0	
7	3,0	-	-	4,5	5,8	1,9	-	3,4	2,0	
8	-	-	-	-	2,2	-	-	1,1	-	
9	-	-	-	-	2,5	4,8	-	1,1	2,5	
10	-	-	-	-	2,8	-	-	1,2	-	
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*A Tótsági járás nélkül

11. táblázat

A Vas vármegyében élő roma családok gyermekeinek aránya a gyermekszám szerint járásonként, 1776-1777.

regisztrált összes gyermekszám gyors mérséklődést mutat. (11. táblázat)⁷

1776-ban a Kemenesaljai járásban jól láthatóan a kétgyermekes romacsaládokban élt a legtöbb gyermek (40), akik így a járásban lakó gyermekek valamivel több, mint egyharmadát (34,5%) tették ki, ellentétben a Tótsági járással, ahol a négygyermekes családban élő gyermekek száma (44) a járás összes romagyermekének 38,9%-át tette ki.

A fiúk és a leányok

Az 1776. és az 1777. összeírásokban túlsúlyban vannak egyrészt a gyermekek számáról és életkoráról, másrészt a fiúk és a leányok arányáról szóló adatok. A rendkívül sok hibával készült adatfelvételek következtében a fiúk, illetőleg leányok nélküli családok aránya különösen magas, mivel azok a járások, ahol a fiúkat és a leányokat nem regisztrálták, természetesen kimaradtak az alább következő vizsgálatból. 1776-ban Vas vármegyében 65 családnál – ez a családok

41,7%-át tette ki – egyetlen fiút, 82 családnál – ez 51,3%-ot jelent – pedig egyetlen leányt sem írtak össze. (12. és 13. táblázat)⁸

1777-ben 108 családban – ez az összes család 37,6%-át tette ki – egyetlen fiút, és 125 családban, vagyis a családok 48,0%-ában egyetlen leányt sem regisztráltak. A fiúkról és a leányokról felvett adatok összevetése azt mutatja, hogy nagyobb háztartásokban alig voltak leányok, és – ellentétben a fiúkkal – azok túlnyomó részét olyan családoknál írták össze, ahol legfeljebb két leány élt. (13. táblázat)⁹

Az adatfelvétel pontatlansága alig teszi lehetővé az 1776-ban és az 1777-ben összeírt roma fiúk adatainak összehasonlítását. 1776-ban a Kőszegi járásban 87 fiút regisztráltak, 1777-ben 80-at, ellenben a kemenesaljaiban 1776-ban csak 48-at, 1777-ben azonban már 88-at. Mivel a Németújvári járásban 1776-ban sem a fiúkat, sem a leányokat nem vet-

⁸ Uo.⁹ Uo.

A fiúk száma a családban	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Német- újvári járás	Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1777	1776	1776*	1777**
0	37	40	20	34	34	8	65	108
1	36	24	16	37	38	5	57	99
2	10	15	7	12	22	4	21	49
3	6	4	2	3	11	-	8	18
4	2	3	1	2	3	-	3	8
5	1	1	1	2	2	-	2	5
Összesen	92	87	47	90	110	17	156	287

* 1776-ban a Németújvári járásban egyetlen fiút vagy leányt sem vettek fel a jegyzékbe

**A Tótsági járás nélkül

12. táblázat

A Vas vármegyében élő roma családok száma a családban élő fiúk száma szerint járásonként, 1776-1777.

A leányok száma a családban	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Német- újvári járás	Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1777	1776	1776*	1777**
0	54	33	20	45	47	8	82	125
1	29	36	15	29	24	10	54	89
2	7	8	11	11	9	1	19	28
3	-	2	3	5	9	1	4	16
4	1	1	-	-	-	-	1	1
5	-	-	-	-	-	-	-	-
6	-	1	-	-	-	-	-	1
Összesen	91	81	49	90	89	20	160	260

* 1776-ban a Németújvári járásban egyetlen fiút vagy leányt sem vettek fel a jegyzékbe

**A Tótsági járás nélkül

13. táblázat

A Vas vármegyében élő roma családok száma a családban élő leányok száma szerint járásonként, 1776-1777.

ték fel a jegyzékbe, a következő évben összeírt 137 fiút és 69 leányt nem tudjuk mihez viszonyítani. (14. és 15. táblázat)¹⁰

Összességében megállapítható, hogy mindkét összeírásban az egy-két leánnyal rendelkező családok voltak túlsúlyban, miközben a fiúk – a Tótsági járás kivételével – minden kategóriában többé-kevésbé egyenletlenül oszlottak meg. A leányok a fiúkénál fiatalabb korban történő házasságuk miatt e korban hagyták el a szülői házat, így azu-

¹⁰ Uo.

tán a fiúk túlsúlyban voltak a leányokhoz képest.

A hiányosan felvett adatok következtében a fiúk és leányok számaránya az egyes járásokon belül, illetőleg a kerületek között ugyancsak eltérő. Az arány 1776-ban a Kőszegi járásban regisztrált fiúk és leányok között nagyjából 7:4, a kemenesaljaiban 7:6, 1777-ben a kőszegiben 4:3, és a kemenesaljaiban szintén 4:3 volt.

A fiúk száma a családban	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás	Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1777	1776	1776*	1777**
1	36	24	18	37	38	5	59	99
2	20	30	14	24	44	8	42	98
3	18	12	7	9	33	-	25	54
4	8	9	4	8	12	-	12	29
5	5	5	5	10	10	-	10	25
Összesen	87	80	48	88	137	13	148	305

* 1776-ban a Németújvári járásban egyetlen fiút vagy leányt sem vettek fel a jegyzékbe

**A Tótsági járás nélkül

14. táblázat

A Vas vármegyében élő roma fiúk száma a családban élő fiúk száma szerint járásonként, 1776–1777.

A leányok száma a családban	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás	Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1777	1776	1776*	1777**
1	29	36	15	29	24	10	54	89
2	14	16	22	22	18	2	38	56
3	-	6	9	15	27	3	12	48
4	8	-	-	-	-	-	8	-
5	-	-	-	-	-	-	-	-
6	-	6	-	-	-	-	-	6
Összesen	51	64	46	66	69	15	112	199

* 1776-ban a Németújvári járásban egyetlen fiút vagy leányt sem vettek fel a jegyzékbe

**A Tótsági járás nélkül

15. táblázat

A Vas vármegyében élő roma leányok száma a családban élő leányok száma szerint járásonként, 1776–1777.

A ROMÁK BEVÁNDORLÁSA VAS VÁRMEGYÉBE ÉS ELVÁNDORLÁSA ONNAN AZ 1776. ÉS AZ 1777. ÉVI ÖSSZEÍRÁSOK ALAPJÁN

Mária Terézia császárné ismételt kísérlete a nomád életmódjának korlátozását és helyhez kötésüket.¹¹

¹¹ Mayerhofer, Claudia: Siedeln und Wohnen bei den Zigeunern im Burgenland. In: Arkadenhäuser. Bauformen, Bauformen, Wohnen und Dorferneuerung am Beispiel bäuerlicher Arkadenhäuser. Red. Rudolf Kropf. Eisenstadt, 1990. 264-265. p. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland; 85.)

A két összeírásban regisztrált családok neveit összehasonlítva, az elhunytak figyelmen kívül hagyása, továbbá a családok számát érintő adatfelvétel esetleges pontatlansága – amelynek következtében a Tótsági járásról 1777-ből nincsenek adataink – mellett kijelenthető, hogy Vas vármegyében a be- és elvándorlás egyenlege +53-at tett ki, miután a vármegyébe 1776-tól 1777-ig 127 roma érkezett, miközben 74 távozott. A területi megoszlást vizsgálva elmondható, hogy a két szélső értéket mutató területnek egyrészt a Németújvári járás – ahonnan miután 71 fő ér-

	Kőszegi járás	Kemenesaljai járás	Németújvári járás	Összesen*
állandó lakosság	72	59	100	231
elvándorlók	26	14	34	74
bevándorlók	25	31	71	127
Vándorlási egyenleg	-1	17	37	53

* A Tótsági járás nélkül

16. táblázat

A Vas vármegyei be- és kivándorló romák száma járásonként, 1776–1777.

kezett és 34 roma vándorolt el, így az egyenleg +37 volt –, másrészt a Kőszegi járás – ahol az egyenleg negatív értékű, miután 25 fő vándorolt be, 26 pedig távozott – bizonyult. (16. táblázat)¹²

A GYERMEKEK, A FIÚK ÉS A LEÁNYOK KORSZERKEZETE

Az 1776-ban és 1777-ben készült Vas vármegyei cigányösszeírások gyermekekről felvett adatai rendkívül hiányosak. Mindenek előtt a fiúk és a leányok regisztrálása egyáltalán nem vagy csupán elemi szinten történt meg, úgyhogy azok összes számát csak megbecsülni lehet, mégpedig az egyes vidékek hiányos adatai alapján.

A gyermekek korszerkezete

Zimányi Vera és J. Újváry Zsuzsanna feldolgoztak egy, a 17. század közepéről származó „népszámlálás”-t, amely nem volt más, mint a Batthyány Ádám (1609–1659) birtokain 1648-ban élő jobbagyok fiairól és leányairól készített adatfelvétel.¹³ Jóllehet a Vas vármegyei romák 1770-es évekbeli két összeírása egy ugyanabban a térségben 130 évvel később élő, másik etnikai csoportról rögzített adatokat tartalmaz, mégis kimutatható néhány hasonlóság. Eltérően az 1648-ban elvégzett adatfelvétellel, 1776-ban, illetőleg 1777-ben

a csecsemőket és a kisgyermeket regisztrálták, miután nem bizonyult vizsgatartó erőnek a csecsemőhalandóságtól való félelem, amit Zimányi és J. Újváry az akkori elzárkózás okaként megjelöltek.¹⁴ A 3–5 éves romák száma 1776-ban és 1777-ben mégis erősen csökkenő volt, és hasonló folyamat érzékelhető a 8. életévtől kezdődően. A roma leányok 2–3 évvel fiatalabb korukban hagyták el a szülői házat, mint a fiúk. Néhány gyermeknek a szülői házban 25–28 éves koráig történt megmaradása is hasonlóságot mutat. Zimányi és J. Újváry úgy vélték, hogy a gyermekek adott korszerkezete összefüggött a romák között nagyon elterjedt babonával.¹⁵ Megállapították azt is, hogy bizonyos számok – mint például a 7 és a 13 – befolyásolták a felmérést végző hivatalnokokat a gyermekek életkori adatainak rögzítésénél. Mindenesetre a romák 18. század második felében keletkezett összeírásaival kapcsolatos ilyen elemzések még nem készültek. További nyilvánvaló hiány érzékelhető 1777-ben a Kőszegi és a Kemenesaljai járásokban a 4 éveseknél, a kőszegiben a 7–9 és a 11–13 éveseknél, valamint a 14. életévtől, de más járásokban is megfigyelhetők hasonló lecsökkenések, „bevágás”-ok.¹⁶ Az okok a gyermekelvételekben keresendők? (17. táblázat)¹⁷

¹⁴ Zimányi – J. Újváry, 2014. 128-129. p.

¹⁵ Zimányi – J. Újváry, 2014. 129-131. p.

¹⁶ Augustini, 2009. 114-116. p.

¹⁷ MNL OL Cö. 1776., 1777.

¹² MNL OL Cö. 1776., 1777.

¹³ Zimányi – J. Újváry, 2014. 125-148. p.

Életkor	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1776	1777*
1	27	20	10	15	41	30	14	92	65
2	22	14	19	16	34	43	5	80	73
3	11	13	3	12	15	23	10	39	48
4	19	6	4	5	27	20	10	60	31
5	13	17	6	10	27	23	5	51	50
6	10	10	4	9	29	32	8	51	51
7	15	7	8	8	20	36	11	54	51
8	17	6	5	12	34	25	14	70	43
9	12	8	6	9	24	31	5	47	48
10	15	14	7	10	16	27	6	44	51
11	8	7	8	11	16	13	2	34	31
12	11	6	6	4	19	12	5	41	22
13	11	11	8	9	12	9	1	32	29
14	7	6	3	8	8	10	4	22	24
15	10	8	3	1	7	10	-	20	19
16	5	5	4	3	5	4	4	18	12
17	4	5	2	1	4	8	1	11	14
18	3	4	2	-	4	5	4	13	9
19	2	3	2	2	3	5	-	7	10
20	2	7	-	-	4	3	2	8	10
21	3	2	2	-	2	-	1	8	2
22	1	-	2	1	2	2	-	5	3
23	2	3	-	-	2	1	-	4	4
24	-	-	1	3	2	2	1	4	5
25	1	-	1	1	2	1	-	4	2
26	-	1	-	1	-	-	-	-	2
27	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	-	1	-	2	1	-	-	1	3
29	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30	-	-	-	-	1	1	-	1	1
31	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	-	-	-	-	1	-	-	1	-
36	-	-	-	-	-	-	-	-	-
37	-	-	-	-	-	-	-	-	-
39	-	-	-	-	-	-	-	-	-
40	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Összesen	231	184	116	154	362	376	113	822	714

* A Tótsági járás nélkül

17. táblázat

A Vas vármegyében összeírt roma gyermekek életkori szerkezete járásonként, 1776–1777.

A roma gyermekek 10 éves korukig nyáron rendszerint meztelenül maradtak. Télen régi rongyokat aggattak magukra, hogy a hidegtől védve legyenek. A fiúk és a lányok nem jártak iskolába, és rendszerint nagyon korán megházasodtak. A romacsaládok fiai 13 vagy 14 éves korukban már házasságban éltek, és feleségük többnyire csupán 12 éves volt. Az ifjú család továbbra is a szülőikkel maradt mindaddig, amíg a fiú – csak nagyon későn – szakmát nem tanult.¹⁸

Az 1776. és az 1777. évi cigányösszeírásokban a gyermekek életkori adatai mellől gyakran hiányoznak a csecsemők és a kisgyermekké. 1776-ban a Kőszegi járás 3. kerületében az 5–6 évnél fiatalabb gyermeket alig vettek fel a jegyzékbe, míg a Németújvári járás 4. és a Tótsági járás szintén 4. kerületében pedig csak az 5–6 éveseket regisztrálták.¹⁹ 1777-ben a Németújvári járás 4. és a Kőszegi járás 3. kerületében csak a 6 évnél idősebb gyermekeket írták össze, a csecsemőket és a kisgyermekket pedig csupán elvéve. Azt, hogy ennek oka az adatfelvétel módszerében keresendő-e, csak további vizsgálatok tisztázhatják. Mária Terézia, valamint II. József „gyermekelvételei” rendeletei valószínűleg szerepet játszhattak ebben, mert azok csak az 5 évnél idősebb gyermekekre vonatkoztak.

A fiúk és a leányok korszerkezete

Az összeírásokban a fiúk és leányok életkori adatai rendkívül hiányosak, ugyanakkor a két adatfelvétel összevetése jelentős eltéréseket mutat. A Kőszegi járás 2., 3. és 4. kerületében 1776-ban a fiúkat és a leányokat hiányosan vagy egyáltalán nem vették fel a jegy-

zékekbe: a 3. kerületben egyetlen egy fiút vagy leány sem, míg a negyedikben 31 családnál összesen 26 fiút és 16 leányt írtak össze. A Kemenesaljai járás 2. kerületében alig találunk fiút és leányt, csakúgy mint a Tótsági járás 2. és 3. kerületében.²⁰ A pontatlanul felvett adatok következtében mindkét összeírás eredményei csak korlátozottan és gyakran csak egyes kerületek esetében használhatók. (18. táblázat)²¹

A teljességet illetően az 1777. évi összeírás is hagy néhány kívánnivalót maga után. A Kőszegi járás 2. és 3. kerületében egyetlen leányt sem, ugyanakkor a 3. kerületben csupán egy fiút regisztráltak. A Németújvári járás 2. kerületében is nagyon kevés fiú és leány található, míg a 3. kerületből teljesen hiányoznak leányok, és többségükben a fiúk is.²²

A fiúk korszerkezetében a fentebb tárgyalt cezurák a 3–5 és a 12–15 éves korosztályoknál fedezhetők fel. A leányoknál a „kiemelkedések” leginkább a 3–5 éveseknél jelentkeznek, de megtalálhatóak a 8, a 11–12 éveseknél és a 14 életévtől (férjhezmenetel) is. Területi eltérések alig figyelhetők meg. (19. táblázat)²³

Az 1777. évi korszerkezet adatainak az összeírás három kiválasztott kerületének²⁴ adataival – amelyek vélhetőleg messzemenően teljesebbek lehetnek – való összehasonlítása csak az 5–6 éveseknél mutat eltérést amiatt, hogy az

²⁰ Lásd fentebb, az 1776. évi összeírás tárgyalásánál!

²¹ MNL OL Cö. 1776., 1777.

²² Lásd fentebb, az 1777. évi összeírás tárgyalásánál!

²³ MNL OL Cö. 1776., 1777.

²⁴ Az 1777. évi összeírásból a következő 3 kerületet választottuk ki: 1.) Kőszegi járás 1. kerület: 28 család. 2.) Kemenesaljai járás (itt csak összesített adatok állnak rendelkezésre): 87 család. 3.) Németújvári járás 1. kerület: 52 család. A fiúk és a leányok keresztnévét és korát is feljegyezték.

¹⁸ Augustini, 2009. 138–144. p.

¹⁹ A járárok kerületekre való felosztását lásd fentebb, az 1. részben, az 1776. és az 1777. évi Vas vármegyei cigányösszeírások ismertetésénél!

Életkor	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Német-újvári járás	Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1777	1776	1776	1777*
1	7	2	4	8	10	-	11	20
2	14	10	5	7	12	-	19	29
3	5	4	2	7	3	1	8	14
4	5	4	2	3	7	-	7	14
5	2	5	2	2	8	3	7	15
6	1	2	2	7	13	2	5	22
7	4	2	2	4	14	3	9	20
8	5	-	2	11	8	1	8	19
9	2	4	2	6	13	2	6	23
10	7	8	3	7	12	1	11	27
11	6	2	2	4	4	-	8	10
12	4	3	3	2	2	-	7	7
13	4	5	2	1	1	-	6	7
14	4	2	3	4	4	-	7	10
15	4	2	2	2	2	-	6	6
16	1	2	2	2	-	-	3	4
17	2	1	1	1	-	-	3	2
18	2	1	1	1	4	-	3	6
19	-	-	2	2	1	-	2	3
20	2	3	-	-	1	-	2	4
21	3	1	-	-	-	-	3	1
22	-	-	2	1	2	-	2	3
23	1	-	-	-	-	-	1	-
24	-	-	1	2	-	-	1	2
25	2	-	1	1	1	-	3	2
26	-	1	-	1	-	-	-	2
27	-	-	-	-	-	-	-	-
28	-	1	-	2	-	-	-	3
Összesen	87	65	48	88	122	13	148	275

* A Tótsági járás nélkül

18. táblázat

A Vas vármegyében összeírt roma fiúk életkori szerkezete járásonként, 1776–1777.

adatfelvétel az idősebb gyermekekre fókuszált. A korszerkezet adatainak és a kiválasztott kerületek életkori összetételének eltérése a fiú csecsemőknél és kisgyermeknél kb. 7–8 évet tesz ki, majd a 6. életévtől a fiúknál hirtelen 4–6 évre, sőt a 10. évtől 1–2 évre csökken le. Hasonló volt a helyzet a leány csecsemőknél és kisgyermeknél is, miután az eltérés a leányoknál 3 évre,

12 éves kortól pedig 1 évre redukálódott. Az első 5–6 évben tapasztalható különbség semmi esetre sem VI. Károly és Mária Terézia „gyermekelvételei” rendeleteire vezethető vissza, mivel azokat csak az ötödik–hatodik életévtől kezdve alkalmazták, ezenkívül pedig a Batthyány és az Erdődy család türelmet tanúsított a birtokain élő romákkal szemben.

Életkor	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Német-újvári járás	Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1777	1776	1776	1777*
1	9	8	4	8	7	5	18	23
2	6	4	10	9	13	-	16	26
3	3	5	-	5	7	-	3	17
4	5	1	-	1	6	-	5	8
5	-	7	4	7	5	-	4	19
6	3	4	2	2	14	-	5	20
7	4	2	4	3	12	2	10	17
8	2	2	3	4	5	4	9	11
9	2	1	1	4	9	1	4	14
10	4	3	4	3	7	-	8	13
11	-	2	5	5	1	1	6	8
12	3	-	1	2	2	-	4	4
13	4	5	4	7	2	-	8	14
14	-	1	2	3	1	1	3	5
15	3	2	-	-	6	-	3	8
16	-	-	1	2	1	-	1	3
17	2	-	-	-	4	-	2	4
18	1	1	-	-	-	1	2	1
19	-	1	-	-	1	-	-	2
20	-	3	-	-	1	-	-	4
21	-	-	1	-	-	-	1	-
22	-	-	-	-	-	-	-	-
23	-	-	-	-	-	-	-	-
24	-	-	-	1	1	-	-	2
Összesen	51	52	46	66	105	15	112	223

* A Tótsági járás nélkül

19. táblázat

A Vas vármegyében összeírt roma leányok életkori szerkezete, járásonként, 1776–1777.

A gyermekek, a fiúk és a leányok átlagéletkora

Miután a roma gyermekek – nem roma társaikhoz viszonyítva – már nagyon korán megházasodtak és emiatt elhagyták szüleiket, a szülői háztartásban élő gyermekek átlagéletkora viszonylag alacsonynak mondható. Általánosságban megállapítható, hogy a leányok fiatalabb korokban léptek házasságra, mint a fiúk, és emiatt átlagéletkoruk alacsonyabb értéket mutat. 1776-ban és 1777-ben Vas vármegyében a szülőkkel egy háztartásban élő

roma fiúk összesített átlagos életkora 8,4–9,4, a leányoké pedig 7,7–8,0 év volt. (20. táblázat)²⁵

A szalónaki uradalom 1765 körül készült úrbéri összeírása lehetőséget ad a roma lakosság és a vármegye falusi lakosságának összehasonlítására. Utóbbiak körében a fiúk többnyire nem nősültek apjuk haláláig, majd ennek bekövetkezése után megörökölték a gazdaságot. 1765-ben a szalónaki uradalomban a fiúk átlagéletkora elérte 15,6 évet, ami csaknem dupláját tet-

²⁵ MNL OL Cö. 1776., 1777.

	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás	Összesen	
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1776	1777*
gyermek	8,0	8,7	5,6	8,5	7,8	8,0	7,5	7,6	7,7
fiúk	10,6	9,1	8,6	8,5	-	7,6	8,3	9,4	8,4
leányok	7,2	7,5	8,0	7,1	-	6,3	9,8	8,0	7,7

*A Tótsági járás nélkül

20. táblázat

A Vas vármegyében összeírt roma gyermekek, fiúk és leányok átlagos életkora járásonként, 1776-1777.

te ki a romagyermekének, miközben ez a házas, illetőleg házatlan zsellérek fiainál 14,0 év volt.²⁶

A GYERMEKEK, A FIÚK ÉS A LEÁNYOK BECSÜLT SZÁMA KÜLÖNFÉLE SZÁMÍTÁSI MÓDSZEREK ALAPJÁN

A gyermekek számának becslése

Az összeírásakor elkövetett adatfelvételi pontatlanságok és a gyermekelvételek megnehezítik a Vas vármegyei romákról rendelkezésre álló számadatok kiértékelését. Elsősorban a fiúk és leányok sorai maradtak részben kitöltetlenül, ezért három, egymástól eltérő módszer alkalmazásával megkíséreljük, hogy eljussunk a kívánt eredményekhez, és hogy elérjük a megközelítő számértékeket. A számítások 1777-ben figyelembe veszik a Tótsági járást is, feltételezve, hogy annak azonos a struktúrája az 1776. évvel.

Az „A” módszer egy régióban vagy járásban élő családok gyermekeinek, fiainak és leányainak átlagszámaiból indul ki, azután pedig ezeket az értékeket a családok összességére vonatkoztatja. A „B” módszer a Vas vármegyén belüli családonkénti legmagasabb gyermek-, fiú és leány átlagszámokkal operál, és azokat vetíti a családok számára. A „C” módszer minden járás legmagasabb

sabb középértékéből átlagot képez, amellyel megszorozza a családok számát. A „D” módszert csak az 1777. évi összeírás esetében alkalmaztuk, mivel az összeírás a Németújvári járásról készített része 52 családban mind a fiúk és leányok számát, mind pedig keresztnevét tartalmazza, és így azok összegéből családonkénti átlag volt számítható, amely középértékeket használtuk azután a becsléshez. (21. táblázat)²⁷

A fiúk becsült száma

A három számítási módszer alkalmazásával megkapott adatok jelentősen különböznek egymástól. Ha minden járásban az egy családra eső gyermekek, fiúk és leányok legmagasabb számait vesszük, és azokat átlagoljuk, majd pedig e számértékekkel megszorozzuk a családok számát, akkor egymástól igencsak eltérő eredményeket kapunk. (22. táblázat)²⁸ Ha megnézzük a Vas vármegyében egy családra eső gyermekszámot – ez 1776-ban a Németújvári járás 1. kerületében élő 64 családnál 3,17, 1777-ben szintúgy a németújvári 1. kerületben regisztrált 50 családnál 2,87 volt – és ezt használjuk a becsléshez, azaz megszorozzuk a családok számával, olyan magas értéket kapunk, hogy azt nem használhatjuk az általánosításhoz.

²⁷ MNL OL Cö., 1776., 1777.

²⁸ Uo.

	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás		Összesen			
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777		
A)	306	257	142	154	453	462	134	-	883	(1.035)	717	(873)
B)	358	264	228	250	453	462	152	152	1.191	(1.191)	975	(1.128)
C)	301	228	192	215	380	399	128	128	1.001	(1.001)	843	(970)
D)		225		213		394			833			

A zárójelben az adott sorban szereplő számok összege olvasható, míg a mellette lévő szám a becslés eredménye

■a legmagasabb érték a járásokban

1776-ban: 3,17 – 2,71 – 1,97 – 2,79. Átlagosan 2,35 gyermek családonként

1777-ben: 2,79 – 1,77 – 2,87. Átlagosan 2,11 gyermek családonként

■a legmagasabb érték a vármegyében

1776-ban: Németújvári járás 1. kerület: 3,17 gyermek családonként

1777-ben: Németújvári járás 1. kerület: 2,87 gyermek családonként

■az összes járás legmagasabb értékének átlaga

1776-ban: 2,66 gyermek családonként

1777-ben: 2,48 gyermek családonként

1777-ben: Németújvári járás 1. kerület: 2,45 gyermek családonként

21. táblázat

A Vas vármegyében élő romagyermek többféle módszerrel becsült száma járásonként, 1776-1777.

	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás		Összesen			
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777		
A)	175	152	78	94	-	145	48	-	147	(301)	133	(391)
B)	175	143	112	135	222	250	74	77	583	(583)	527	(605)
C)	137	116	87	110	180	203	58	60	455	(462)	428	(489)
D)		133		126		233		70			493	

A zárójelben az adott sorban szereplő számok összege olvasható, míg a mellette lévő szám a becslés eredménye

■a legmagasabb érték a járásokban

1776-ban: 1,55 – 1,08 – nincs adat – 1,0. Összesen: 0,39 fiú családonként

1777-ben: 1,61 – 1,01 – 1,48. Összesen: 0,81 fiú családonként

■a legmagasabb érték a vármegyében

1776-ban: Kőszegi járás 1. kerület: 1,55 fiú családonként

1777-ben: Kőszegi járás 1. kerület: 1,61 fiú családonként

■az összes járás legmagasabb értékének átlaga

1776-ban: 1,21 fiú családonként

1777-ben: 1,26 fiú családonként

1777-ben: Németújvári járás 1. kerület: 1,45 fiú családonként

22. táblázat

A Vas vármegyében élő roma fiúk többféle módszerrel becsült száma járásonként, 1776-1777.

A leányok becsült száma

Összehasonlítva a háromféle számítás eredményeit, úgy tűnik, hogy a „C” módszer adta a legjobb közelítő értéket. Ugyanakkor a „D” számítási módszer is, amely a Németújvári járásban 1777-ben élő 52 család adatain – amelyek között a fiúk és a leányok keresztneve és életkora is megtalálható – ala-

pult, jól használható, közelítő értéket eredményezett. (23. táblázat)²⁹

A férjek, a nőket és a család meg nem nevezett hozzátartozóit figyelmen kívül hagyva, Vas vármegyében 1776-ban és 1777-ben hozzávetőlegesen 1000-1100 roma gyermek élt, amelyből 550-600 fiú, 400-450 pedig leány volt. A Tótsági járás

²⁹ Uo.

²⁶ BLA BFHSch Üö.

	Kőszegi járás		Kemenesaljai járás		Németújvári járás		Tótsági járás		Összesen			
	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777	1776	1777		
A)	113	109	66	66	72	221	-	48	113	(251)	224	(444)
B)	113	126	72	119	143	221	48	66	376	(376)	466	(532)
C)	110	124	69	119	128	179	43	47	338	(350)	377	(469)
D)		124		117		217		65			459	

A zárójelben az adott sorban szereplő számok összege olvasható, míg a mellette lévő szám a becslés eredménye

■ a legmagasabb érték a járásokban

1776-ban: 1,0 – 1,0 – nincs adat – 0,9. Összesen 0,3 leány családonként

1777-ben: 1,18 – 0,76 – 1,37. Összesen 0,66 leány családonként

■ a legmagasabb érték a vármegyében

1776-ban: Kőszegi járás 1. kerület: 1,0 leány családonként

1777-ben: Németújvári járás 1. kerület: 1,37 leány családonként

■ az összes járás legmagasabb értékének átlaga

1776-ban: 0,78 leány családonként

1777-ben: 0,97 leány családonként

1777-ben: Németújvári járás 1. kerület: 1,35 leány családonként

23. táblázat

A Vas vármegyében élő roma leányok többféle módszerrel becsült száma járásonként, 1776–1777.

1777-ből származó, hiányzó adatait annak előző évi adataival számítottuk be.

A vármegye teljes roma lakosságának megbecsüléséhez szükséges a férfiak, a nők és a többi lakó számbavétele is. Így 1776-ban az egész Vas vármegyében 372 férfit, csupán 16 nőt és meg nem nevezett hozzátartozók sokaságát írták össze. Az 1784. évi cigányösszeírás szerint – amelybe a többi családtagot felvették – a férj, a feleség és a gyermekek mellett 1 családra átlagosan 1,8 egyéb családtag jutott,³⁰ azaz 1776-ban hozzávetőlegesen 676 roma családtag élt Vasban. Ennek megfelelően, 1776-ban mintegy 372 családapát, 360 nőt, 1000–1100 gyermeket és további 676 egyéb hozzátartozót stb., vagyis összesen körülbelül 2500 romát kellett volna találni és regisztrálni a vármegyében, ám ezzel szemben az 1858-ban megjelent „Geographische Lexikon des Königreichs Un-

garn” című munka csak 1078 Vas vármegyei romáról és szintiről tudósított,³¹ amely egy túlságosan is alacsony szám.

A 18. század második feléből származó cigányösszeírások voltak az első adatfelvételek a Nyugat-Dunántúlon – és így a mai Burgenland területén – élt roma népességről. A gyermekelvételek és az adatfelvételek pontatlanságai miatti minden hiányosságuk ellenére bepillantást nyújtanak a romák társadalmi szerkezetébe, elvándorlásába, üldözésébe és tervezett megsemmisítésébe. Bár ezek az összeírások egyrészt gyakran nem teljesek, másrészt rendelkeznek az első adatfelvételek komoly hiányosságaival, mégis jó tájékoztatást adnak e népesség társadalmi struktúrájáról.

(Fordította: Tilcsik György)

³¹ Hornyánszky, Victor: Geographisches Lexikon des Königreichs Ungarn und der serbischen Woiwodschaft mit dem. temescher Banate. Ein Hilfsbuch für Behörden, Postämter, Advokaten und Geschäftsmänner. Pest, 1858. 102. p.

„ÍRTAM A NEHÉZ FOGSÁG ALATT”

SZEMELVÉNYEK PÁL FERENC 1. VILÁGHÁBORÚS HADIFOGOLY VERSFÜZETÉBŐL

■ Pál Ferenc

A Pál család közös emlékezetében mindig élt egy napló, „öregapánk naplója” amelyből időről-időre a család idősebb tagjai idéztek, szavaltak. Családi összejöveteleken elő- meg előkerültek azok a történetek, amelyeket az egykori 1. világháborús hadifogoly mesélt fiának, Pál Lászlónak, s amelyeket aztán ő is továbbadott gyermekeinek.¹ A napló az évtizedek során rejtélyes módon eltűnt, és csak sejteni lehetett, hogy múzeumba került. Az 1. világháború centenáriuma kapcsán a Smidt Múzeum és Savaria Múzeum munkatársai komoly erőket mozgósítottak, hogy a világháborús emlékeket felkutassák. Ekkor került elő az évtizedeken keresztül csak a szóbeszédekben élő dokumentum, egy szürke, katonai mellényzsebben elhelyezhető, keménytáblás füzet, amelyre valaki ákombákom stílusban, egy kis házat rajzolt.²

Az 1. világháborúban – Für Lajos (1930–2013) kutatása szerint – 4 millió hadbavonult közül mintegy 2,5-3 millió lehetett paraszti származású, azaz

¹ Pál László (szül. 1940) a szerző édesapja, Pál Ferenc (szül. 1892) pedig a nagyapja.

² A napló jelenlegi őrzési helye: Smidt Múzeum, S.Ve. 74.175.1.

a 10-11 milliós paraszti társadalomnak legalább a negyede a frontra került.³ Azaz, hogy ezek a fiatal emberek elhagyva családjukat, otthonaikat, komoly áldozatot hoztak, másfelől azonban hatalmas távolságokat jártak be, nagy élettapasztalatra, tudásra tettek szert.

Ebbe a milliós tömegbe tartozott, Pál Ferenc is, aki 1892. február 4-én, Zanaton született. Szülei, Pál József és Kiss Rozália, összesen nyolc gyermeket neveltek fel. Ferenc, a kovácmesterséget kezdte el kitanulni egyik sógoránál, a nemesbődi kovácsnál. A háború kitöréskor két fiútestvérével szinte azonnal „berukolták”. Egyik bátyja, Lajos az 5. tábori ezredhez, másik bátyja József, feltehetőleg a 83-as gyalogezredhez került. Mindketten az olasz fronton szolgáltak. Ferencet a komáromi 6-os vartüzérekhez sorozták be, s mint ilyen Przemysl (ma: Przemysl, Lengyelország) várába került. A negyedik fiúgyermek, fiatal kora miatt, otthon maradt. A három bevonult mindegyike – ki előbb, ki később – hazatérhetett.

Przemysl várát az oroszok gyakorlatilag kiéheztették. 1915. március 19-én

³ Bíró Friderika – Für Lajos: Búcsú a parasztságtól. 1. köt. Történelmi esszé. Bp., 2013. 306. p.

³⁰ OL DZ. Asr. 1784. Balogh. 40. cs. fasc. 1. pos. 473. 209-210., 213-233. fol.